

нція про права дітей першою кинула стереотипам минулого виклик – визнала дитину самостійним суб'єктом права, а її інтереси пріоритетними щодо потреб суспільства [4].

Україна бере участь у міжнародному співробітництві з питань охорони дитинства та захисту законних прав дитини відповідно до норм міжнародного права. У порядку, встановленому законом, Україна укладає з іноземними державами договори про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, з питань правового захисту дітей-громадян України, усиновлених іноземними громадянами, та здійснення контролю за умовами утримання та виховання таких дітей у сім'ях іноземних громадян (Ст. 36) [5].

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей (Ст. 52) [6].

Отже, зважаючи на все вищезазначене, можна зробити такі висновки:

1. За підтримки Представництва ЮНІСЕФ в Україні здійснюються спеціальні проекти, систематично проводяться міжнародні та національні заходи, конференції

та семінари, розширюється тематика досліджень, публікацій і видань з питань захисту прав дитини.

2. Налагодження співробітництва Уряду, державних структур і громадських організацій України з міжнародними організаціями та урядами інших країн є одним із перспективних шляхів розв'язання нагальної проблеми у галузі охорони дитинства в нашій державі.

3. Саме допомога та підтримка з боку інших держав (фінансова, інформаційна, технічна тощо) дозволяють певною мірою компенсувати нестачу відповідних ресурсів, спричинену складним соціально-економічним становищем нашого суспільства.

1. Загальна декларація прав людини. – К., 1995. – С. 5. 2. Бершеда Є.Р. Діяльність України в ООН: основні пріоритети //Наук. вісник Дипломатичної академії України. – К., 2000. – Вип. 3. – С. 7. 3. Права дитини: від витоків до сьогодення. Збірник текстів методичних та інформаційних матеріалів / За ред. В.М.Куценко. – К., 2002. – С. 13. 4. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2002 року. – К., 2003. – С. 190. 5. Про охорону дитинства: Закон України від 26 04 01 // Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. – К., 2003. – С. 39. 6. Конституція України від 28 червня 1996 р. – К., 1996. – С. 23.

Надійшла до редколегії 24.11.04

М.Г. Капітоненко, канд. політ. наук

"СИЛА" В ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАДОКСИ

Розглянуто коло проблем, пов'язаних із теоретичним дослідженням поняття "сили" в міжнародних відносинах. Зокрема, увагу звернуто на низку парадоксів, що існують у рамках сучасних концепцій, визначено методологічні складнощі, пов'язані із дослідженням феномену сили. Проаналізовано низку сучасних стереотипів щодо сили, що впливають із розглянутих парадоксів. Розроблено шляхи вирішення деяких з них.

The article is devoted to a set of problems connected with theoretical research of "power" in international relations. Particular attention is paid to a number of paradoxes existing within the framework of current concepts. Methodological difficulties of power phenomenon research are determined. A number of up-to-date stereotypes concerning power, which flow from considered paradoxes, are analyzed. Ways of solving some of them are elaborated.

Поряд із такими поняттями, як "війна" та "мир", термін "сила" належить до найчастіше вживаних у теорії міжнародних відносин і є фундаментальним для більшості концепцій, покликаних пояснити природу та шляхи розвитку й функціонування міжнародних політичних процесів. З огляду на це, складність формулювання точного загальноприйнятого його визначення має, ймовірно, те ж саме походження, що й різноманітність теоретико-методологічних підходів у дослідженні міжнародних відносин загалом – а саме відсутність надійної експериментальної основи. Але оскільки саме розуміння "сили" як академічне, так і побутове істотним чином впливає на поведінку міжнародних акторів, то проблема набуває й практичного виміру, в рамках якого наявність кількох альтернативних підходів може бути значно менш корисною.

Проблематику теоретичного розуміння "сили" розроблено головним чином у роботах історика Д.Тейлора, соціолога Р.Арона, політичних реалістів Г.Моргентау, П.Діля, Д.Ліска, А.Райта, неореалістів К.Уольтца, Р.Арта, неомарксистів А.Грамші, І.Уоллестайна, неолібералів Д.Ная, Р.Кеохейна, С.Краснера. Деякі з проблем сили розглянуто в роботах представників англійської школи та критичної школи, насамперед Б.Бузана та Р.Кокса. У роботах згаданих авторів містяться численні альтернативні підходи до визначення поняття та природи сили в міжнародних відносинах, кожний з яких визначається тими рамками, що накладаються загальнотеоретичним напрямом. З огляду на це, розуміння сили дещо втрачає динамізм, який, навіпаки, притаманний реальному розвитку подій у світі і, зокрема, використанню сили в міжнародних відносинах.

Дану статтю спрямовано на розкриття деяких із стереотипів стосовно сили, що заповнюють існуючі теоретичні "білі плями". Завданнями, що стоять перед нами, є:

□ розглянути теоретичні і концептуальні труднощі, пов'язані з визначенням феномену сили в міжнародних відносинах;

□ визначити зв'язок між теоретичними прогалинами в науковому розумінні сили і поширенням стереотипів, пов'язаних з нею, а також встановити природу такого зв'язку;

□ окреслити шляхи розвитку подальших теоретичних досліджень проблем, пов'язаних із силою в міжнародних відносинах.

За висловом американського вченого Д.Ная, "сила в міжнародній політиці подібна погоді... Про неї говорять всі, але мало хто її розуміє..." [1, с. 53]. Можливо, така ситуація була б цілком задовільною, особливо за умови, що дефіцит розуміння поняття "сили" залишався б у рамках науки. Але міжнародні відносини як наукова дисципліна і міжнародні відносини як частина реального світу є взаємозалежними феноменами, утворюючи рефлексивну систему, причому з розвитком науково-технічної революції така взаємна залежність стає дедалі більш відчутною. Прорухунки у визначенні співвідношення сил, нездатність сформулювати уявлення про те, чим, власне, є це співвідношення і що потрібно рахувати; термінологічна плутанина із такими популярними фразами, як "баланс сил", "гегемонія" тощо, що часто використовуються для обґрунтування політичних дій, – здатні призводити до небажаних практичних наслідків. Тому, можливо, на відміну від розмов про погоду, дискусію про силу доцільно було б ґрунтувати якщо не на єдиному розумінні, то принаймні на кількох консолідованих підходах до визначення її (сили) природи, атрибутів, якостей і закономірностей функціонування.

При спробі виробити щось, наближене до комплексної концепції сили, виникає низка складних питань.

Перша складність є наслідком того, що силу можна уявляти зовсім різним чином. Наприклад, майже кожен здатен швидко відповісти на питання про те, яка держава в сучасному світі є найсильнішою. Але значні труднощі і розбіжності у відповідях, що виникнуть на питання про другу за силовим потенціалом сучасну державу, продемонструють наявність значної кількості альтерна-

тивних уявлень про те, чим є і чим не є сила держави, закладених уже на рівні інтуїтивного або побутового сприйняття сили. Сьогодні майже неможливо ототожнити силу із контролем над територією і населенням, як це було можливо в Стародавньому світі і, частково, в Середньовіччі. Неможливо також поставити у відповідність силі промисловий розвиток, торгівлю та контроль над комунікаціями, що вважалося ознакою сили в період Нового часу. Навіть спокуса перелічити контроль над глобальними комунікаціями, доступ до інформації, володіння високими технологіями як необхідні та достатні компоненти силової могутності в сучасному світі, не вирішує проблеми, оскільки деякі принципово важливі питання залишаються нез'ясованими.

До них, у першу чергу, належить питання про те, чи є сила в міжнародних відносинах атрибутом окремих акторів або являє собою структурний параметр. Від відповіді на це питання залежатиме вирішення низки інших, пов'язаних із силою, концептуальних дилем, найважливіші з яких – проблеми встановлення та підтримки силової рівноваги, попередження та ефективне розв'язання конфліктів різноманітних форм і поняття й функції гегемонії в міжнародних відносинах. Розуміння сили як атрибуту є природним і впливає навіть із широких аналогій, запозичених із інших суміжних дисциплін. Перші спроби науково визначити силу як атрибут акторів у міжнародних відносинах були зроблені під впливом панівних ідей політичного реалізму, в якому сила була одночасно прагненням і засобом діяльності держав, яскраво вираженим дезінтегратором та чи не найважливішим об'єктом відносин між державами в політичній та військово-стратегічній сферах. Держави у власній зовнішній політиці могли прагнути різного (власне, коло таких об'єктів включало територію, економічні здобутки, поширення власної ідеології та цінностей і тощо), але чого б вони не прагнули, "сила залишається головним ресурсом, який допомагає отримати все інше..." [2, с. 33]. Позитивним у цьому визначенні була і є насамперед його елегантність і лаконічність, однак за них довелося платити високу ціну. Реалістичне розуміння сили розпадається на атрибутивне та відносне. Перше виходить із оцінки сукупності ресурсів, що належать актору, від якої прямо залежатиме його сила. З цього погляду легко визначити сильнішу сторону серед тих, хто здійснює контроль над схожими групами ресурсів, наприклад, над дивізіями, військовими бюджетами, населенням або територією. Легко також, користуючись такою логікою, визначити критерії стратифікації держав, поділити їх на "великі", "середні", "малі" тощо. Нарешті, на основі таких силових розрахунків можна робити висновки про силові дисбаланси, які, в свою чергу, приведуть або до виникнення війни, або до застосування однієї з форм відновлення рівноваги – чи то гонки озброєнь, чи то формування альянсів і коаліцій.

На цьому, однак, переваги вичерпуються, натомість починаються складнощі методологічного характеру. Основна проблема полягає в тому, що атрибутивне розуміння сили є можливим і має сенс лише на рівні одиничного (monadic) та двостороннього (dyadic) дослідження. Кількість дивізій можна порівняти лише з кількістю дивізій, причому лише кількісними ж методами. Але таке порівняння не завжди може дати відповідь на питання про те, яким буде результат безпосередньої силової взаємодії двох або, тим більше, більшої кількості держав. Володіння певними ресурсами, серед яких дослідниками традиційно виокремлюються населення, територія, природні ресурси, економічна міць, військовий потенціал та ряд інших [3], не означає силової переваги, оскільки сила, на думку представників другого напрямку дослідження в рамках реалістичної парадигми, є не стільки атрибутом сторін, скільки причиною змін їхньої поведінки. З їхнього погляду зрозуміти й оцінити силу можливо лише спостерігаючи за змінами в поведінці акторів чи то

під впливом примусу, чи то внаслідок обіцяної винагороди. Але й тут виникають численні проблеми. Так само як наявність кращих карт у покері не гарантує виграшу [1, с. 54], що певним чином демонструє обмеженість атрибутивних підходів, так і зміна поведінки опонента може відбуватися під впливом невідомих обставин, що ставить під сумнів адекватність і відносного розуміння сили.

Обидва підходи є простими і зрозумілими, вони апелюють до такого розуміння сили в міжнародних відносинах, що ґрунтується на ресурсній перевазі та/або побудованій на ній здатності змінювати поведінку інших. Але незважаючи на ці переваги, такі концепції є в сучасному світі недостатніми. Для демонстрації цього можна знову згадати приклад із спробами визначити другу за силовим потенціалом державу. Звичайно, ті труднощі, що виникатимуть, можуть бути віднесені на рахунок складності зведення сукупних показників силових потенціалів, обчислення кумулятивного силового еквіваленту, який брав би до уваги всі численні компоненти того, що інтуїтивно розуміється як сила держави. Таким чином, проблема переводилася б з теоретико-концептуальної площини в площину методик розрахунків.

Однак основні труднощі полягають в іншому. Їх можна помітити й при спробі відповісти на питання про відносне зростання або зменшення сили США, сформульоване в дещо іншому контексті, в дискусії щодо моно- чи мультиполярності постбіполярного світу. Частка американського ВВП у світовому скорочується, зменшується залежність від них західноєвропейських держав – чи достатньо цього для висновку про занепад гегемонії США? Або ж зростання відриву США у сфері високих технологій, контролю над інформацією, впливу в міжнародних організаціях і режимах – достатня компенсація? Для відповіді на ці та подібні питання необхідним є розширення поняття сили. Зокрема, таке розширення повинно давати оцінку деяких із стереотипів, що існують стосовно сучасного стану силових відносин у міжнародній політиці.

Один із таких стереотипів полягає у визнанні статусу єдиної наддержави (гіпердержави) за США внаслідок володіння ними безпрецедентною військовою перевагою. Якщо розглянути цю гіпотезу в рамках концепції атрибутивної сили, вона здається незаперечною, оскільки, за визначенням, володіння більшою частиною силових ресурсів означає максимально високий силовий статус. Зокрема, цю тезу розвинуто в роботах сучасних реалістів, на думку яких саме розподіл силових ресурсів між державами є визначальним показником їхніх відносних можливостей [4, с. 2–21]. Однак у такому спрощеному підході міститься теоретичний парадокс. У найбільш загальному вигляді він полягає в тому, що, незважаючи на зростання відносної могутності США, глибина їхнього впливу не зростає, а, за оцінками деяких учених, навіть суттєво зменшується, починаючи із 1970-х рр. [5]. Така оцінка ґрунтується на двох основних припущеннях. По-перше, вважається, що коло атрибутів сили, тобто груп ресурсів, володіння якими робить державу сильнішою, значно розширилося і продовжує розширюватися. У XXI ст. значно важче розрахувати ступінь контролю держави над тією чи іншою групою ресурсів, адже далеко не кожна з них являє собою настільки ж матеріальне, як, наприклад, дивізія або золотий запас. Сучасні силові ресурси включають такі речі, як фінансова й інвестиційна привабливість, рівень освіти, розвиток технологій тощо. Це робить розрахунок силових можливостей на основі лише підрахунку боєздатних дивізій або обсягів ВВП неможливим. Але, з іншого боку, мало хто робить висновок про військове домінування США лише виходячи з кількісних оцінок. Як правило, береться до уваги не кількість збройних сил, за якою США і не є незаперечним лідером, а їхня здатність виконувати політичні завдання в планетарному масштабі, що інтегрує багато факторів як кількісних, так і якісних – як, наприклад, витрати на науки роз-

робки. До того ж і в попередні часи, коли кількість дивізій була набагато більш надійним показником відносної могутності, силові розрахунки не базувалися виключно на ній.

По-друге, висновок про зменшення відносної могутності США впливає із врахування відносності сили (т. зв. біхевіористська концепція) – тобто не стільки розуміння сили як сукупності ресурсів, скільки як здатності їх використовувати з метою змінювати поведінку інших. Очевидно, силові можливості залежатимуть не лише від кількості ресурсів, принаймні в тому випадку, якщо вона не сягає половини всіх ресурсів, наявних у системі. Доти, поки такого не досягнуто, силові можливості держави залежатимуть також (а в багатьох випадках – і головним чином) від дій інших. Ці дії інших, у свою чергу, визначаються інтересами самозбереження. Переслідування такого інтересу здатне примушувати держави до дій, що можуть здаватися наслідками силового примусу з боку третьої сторони. Інакше кажучи, значення набуває системного рівня відносин, який виходить за рамки двостороннього. Біхевіористська концепція сили більшою мірою орієнтована на пояснення змін у відносинах двох ізольованих партнерів із визначеними інтересами – в цьому випадку легко прослідкувати зміни в поведінці кожного з них під впливом тиску чи винагороди. Але коли коло учасників розширюється, а інтереси стають частково невизначеними або такими, що динамічно змінюються, не кажучи вже про спроби кожного приховати частину з них від партнерів, – у такому випадку стає значно складніше визначити, під впливом яких факторів змінюється поведінка в таких системах.

Саме такого роду аргументація часто застосовується для демонстрації того факту, що можливості США щодо впливу на поведінку інших зменшилися, і саме це є ознакою зменшення їхньої сили, незважаючи на зростання відносної могутності, вираженої в кількості ресурсів. Війна в Іраку часто застосовується як приклад наслідку зменшення можливостей такого впливу. Зростання економічної взаємозалежності, глобалізація, інші подібні процеси зменшують можливості єдиної наддержави примушувати своїх партнерів, створюючи натомість джерела вразливості та взаємної залежності. Ці міркування демонструють дію парадоксу, що існує в рамках реалістичних концепцій сили, коли зростання можливостей актору не завжди призводить до збільшення його силових можливостей, тобто здатності змінювати поведінку інших, або якщо і призводить, то це практично неможливо визначити.

Другим поширеним стереотипом є думка про те, що існує кілька ключових ресурсів, серед них військова могутність (включно із технологіями), економічний потенціал, доступ до глобальної фінансової системи та інформаційних мереж, а також ефективна дипломатія; і що для сучасної "сильної" держави необхідно і достатньо володіти одним з цих ресурсів або їхньої комбінацією. В основі цього стереотипу лежить парадокс, пов'язаний із поняттям структурної сили [6]. З одного боку, здоровий глузд свідчить про те, що сила має ґрунтуватися на володінні ресурсами примусу, якими в міжнародних відносинах часто й виступають перелічені можливості. Історія свідчить, що жоден з випадків гегемонії в міжнародних відносинах не відбувався без володіння гегемоном одним з ресурсів до такої міри, щоб значно перевищувати можливості конкурентів. У той же час проблема полягає не стільки у встановленні факту наявності такого ресурсу, скажімо, військової сили; скільки у визначенні шляхів її використання. Наприклад, чисельність збройних сил європейських держав і рівень їх оснащення здебільшого не змінився протягом останніх 10 років, але відносні силові можливості цих держав значним чином трансформувалися. Одним із пояснень такого факту може бути припущення про те, що змінилися шляхи використання цього ресурсу. Поряд з цим, іншим поясненням є те, що просто змінилися відносні можливості цих держав стосо-

вно володіння та управління іншими, більш динамічними групами ресурсів. Концепція структурної сили об'єднує ці два підходи, визначаючи силу держави її здатністю визначати інтереси інших. Очевидно, такий підхід є більш витонченим, ніж вплив на дії інших. До його переваг належить значний ступінь загальності, оскільки структурна сила є наслідком: а) володіння державою ресурсами, в тому числі нематеріальними, такими як авторитет, активність у міжнародних режимах та організаціях та ін.; б) використання цих ресурсів таким чином, щоб змінювати не поведінку окремих держав, але спрямованість розвитку міжнародної системи в цілому.

Парадокс в даному випадку полягає в тому, що, визначаючи структурну силу сукупністю силових факторів (доступ до капіталу, ринків, технологій та інформації), ми знову опиняємось в рамках редуціонізму з його неспроможністю пояснити механізм дій цих факторів окремо. Об'єднуючи ж їх під гаслом структурної сили, ми втрачаємо зв'язок і взаємний вплив різних її складових. Наприклад, успішна силова політика держави в сучасному світі залежить не стільки від окремих груп ресурсів, що перебувають під її контролем (це стосується не тільки збройних сил, недостатність яких можна помітити на прикладах Росії, Індії та інших держав; але також економічних ресурсів, про що свідчить приклад Японії або Німеччини, так само, як і деяких інших), скільки від вмілого використання таких прийомів, які ще зовсім недавно не вважалися складовою силової могутності. До них належить здатність створювати та підтримувати стратегічну взаємозалежність, режими багатостороннього співробітництва, міжнародні інститути; поширювати власні цінності, ідеологію та, як висловився Д.Най, "примушувати інших хотіти того, чого хочеш ти" [1, с. 5]. Саме на цих принципах побудовано діяльність сучасних транснаціональних режимів вільної торгівлі, що розглядаються в рамках неолібералізму як симптом кінця реалістичного світу взаємодії держав, що переслідують виключно власні короткострокові інтереси. Таке розуміння сили впливає із бачення міжнародних відносин як гри з неопитною сумою, коли виграш кожного можна збільшити шляхом спільних дій. У таких ситуаціях сила держави виявлятиметься не в її здатності примусити опонента до поступок, але в створенні такої системи розподілу спільних прибутків, з якою той би погодився. Саме така логіка лежить в основі діяльності антитерористичної коаліції – однієї з перших коаліцій, побудованої на "постреалістичних" принципах. Інше питання, однак, у тому, що діяльність такого роду систем може також створювати і негативні здобутки для всіх учасників.

Нарешті, останній стереотип, який ми розглянемо, стосується "перетікання" сили в міжнародних відносинах до недержавних акторів, груп і окремих індивідів – процес, що найбільш яскраво і трагічно виявив себе 11 вересня 2001 р. Такого роду "дифузія сили" часто вважається основною тенденцією в міжнародних відносинах, однією з причин чого, на нашу думку, є неповна адекватність існуючих державно-орієнтованих концепцій сили. Адже поряд із відомим афоризмом Клаузевица, який однозначно вказує на належність сили, принаймні військової – основного її вияву за часів життя прусського стратега, до методів політичної боротьби, досі не дано задовільної відповіді на питання про те, як саме ця сила використовується в політичних цілях. Це створює постійну спокусу відірватися від державно-зорієнтованого рівня дослідження, який вимагає чітких процедур і визначення зв'язку між поняттями "сили", "національного інтересу", "політики" та інших, та наділити силу універсальними властивостями, а самою силою – ширше коло суб'єктів. Цей шлях може бути продуктивним, якщо не стане занадто узагальнюючим, остаточно відірвавшись від власне міжнародних відносин і змістившись у царину психології та міжособистісних відносин.

Саме це може трапитися, якщо наділяти процеси, що відбуваються в сьогодинньому, світі рисами унікальності та безпрецедентності. Ерозія суверенітету держав, збільшення можливостей впливу на міжнародну систему в цілому різних недержавних утворень або навіть окремих людей – все це, безперечною, має місце й вносить корективи в наукове розуміння сили. Частково ці процеси, які розпочалися ще до розпаду біполярної системи, відображено в концепції "високої" та "низької" політики (*hard politics and low politics*). Стрімке зростання світової торгівлі, наприклад, вбачається підтвердженням збільшення питомої ваги саме "низької політики" у відносинах між державами, і зменшення, відповідно, традиційно важливих питань, пов'язаних із військово-стратегічної взаємодією, проблемами безпеки та іншими царинами "високої" політики. У той же час дії та прагнення окремих осіб стають факторами сили лише тією мірою, якою вони трансформуються в інтереси держав і перекладаються мовою їхніх дій. У цьому сенсі ми залишаємось у світі міждержавних відносин, і тому наші уявлення про силу мають відповідати реаліям такого світу. Дифузія силових можливостей відбувається, але її масштаби не дозволяють вести мову про повернення в світ довестфальських принципів. Імовірно, силова політика все ще великою мірою визначається конфігурацією міжнародної структури, прагненнями та бажаннями держав як основних учасників міжнародних відносин, а також присутністю і впливом тих недержавних акторів, якими є міжнародні інститути та режими. Держави залишаються егоїстами, але стають егоїстами далекоглядними, стратегічно мислячими, що ускладнює завдання концептуалізації сили як їхнього основного засобу та мети.

Концепція структурної сили, як і висунута пізніше ідея про розподіл сили на "тверду" та "м'яку", які є тісно пов'язаними, покликана віддзеркалити в теорії те, що відбувається на практиці: ускладнення правил взаємодії між державами. Вони визначаються сьогодні не лише короткостроковими інтересами та відносними перевагами, але завданнями побудови та експлуатації взаємозалежності, в якій дедалі більшою мірою знаходить себе світ. Подальше вдосконалення теорії у свою чергу здатне призвести до ускладнення практики політичного життя. Цей процес є постійним, а вміння здобувати з нього практичні навички реалізації сили в міжнародних відносинах є чи не найважливішим.

Висновки, які можна зробити, зводитимуться до такого:

□ сучасне теоретичне розуміння сили в міжнародних відносинах є суперечливим. З одного боку, концепції, розроблені в руслі реалістичної парадигми, є простими та логічними, але з іншого – є занадто загальними і не пояснюють цілої низки фактів. При детальнішому аналізі помітною стає внутрішня неузгодженість концепцій, що не дозволяє логічно пояснювати взаємозв'язок між різними ключовими поняттями, насамперед такими, як "сила", "інтерес", "війна", "силова рівновага";

□ теоретичні неузгодженості та "білі плями" призводять до поширення стереотипних уявлень про силу, що починають впливати на саму силову політику. Особливо помітним цей процес є в сучасному світі, коли розвиток нових форм міжнародних відносин і нових шляхів застосування сили випереджає наукове розуміння цих процесів. У результаті наукове знання часто замінюється стереотипом, який не відповідає або не повною мірою відповідає дійсності;

□ шляхи подолання таких стереотипів полягають, очевидно, у вдосконаленні теоретичного знання, але таке вдосконалення не обмежується лише завданням подолати стереотипи. Шлях до синтетичного розуміння сили полягає, наскільки це можливо, через синтез досягнень неолібералів, що підкреслюють зростання взаємозалежності і руйнацію в такий спосіб одвічної анархічності міжнародної системи. Очевидно, такі процеси здатні з часом зменшити дію дилеми безпеки, а також перетворити асиметрію у взаємозалежності в джерело сили. Іншим аспектом, що має бути врахованим при розробці концепції сили, є можливість конвертації різних її факторів. Власний шлях пропонують пост-позитивісти, підкреслюючи суб'єктивний характер сприйняття сили. У цілому проблема є достатньо складною, щоб бути вирішеною повністю і одразу. Але поступове розв'язання окремих її складових є необхідним.

1. Nye J. *Power in the Global Information Age. From Realism to Globalization*. – London, 2004. 2. Brown C. *Understanding International Relations*. – London, 2001. – P. 33. 3. Morgenthau H. *Politics among Nations*. – N.Y., 1955. 4. *Бжезинський З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы*. – М., 1998. 5. Modelsky G. *Long Cycles in World Politics*. – Seattle, 1987. 6. Strange S. *States and Markets*. – London, 1988.

Надійшла до редколегії 23.11.04

М.А. Миронова, асист.

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ВІДНОСИН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА США В ПОСТБІПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

Розглянуто питання формування договірно-правових та інституційних механізмів співробітництва США та Європейського Союзу, проведено аналіз співвідношення сил та процесу прийняття рішень в трансатлантичних відносинах.

The article deals with the issues of establishing legal and institutional mechanisms of EU-USA co-operation. The analysis of the balance of power and decision-making process in transatlantic relations is presented.

Особливістю відносин Західної Європи та США в постбіполярний період виступає формування нових рамок співпраці, відхід від традиційної до того часу домінанти НАТО, як головного форуму трансатлантичних відносин. Саме на період 90-х рр. припадає побудова нового формату – інституціоналізації відносин Сполучених Штатів з ЄС, визначення основних принципів партнерства та створення механізмів постійних зовнішньополітичних консультацій.

Дослідженню теми інституційних механізмів, процесу прийняття рішень у трансатлантичних відносинах присвячені роботи американських учених Е.Гарднера, К.Візерстоуна, Р.Гінзберга. Цікавими є оцінки змісту трансатлантичних відносин європейських дослідників – науковців з Вільного університету Брюсселя П.Вінан та Е.Філіпар. У даній же статті основну увагу приділено дослідженню правової бази трансатлантичних відносин: спільним деклараціям і плану дій, документам Європейської Комісії. Ро-

биться спроба комплексного аналізу документальної бази та інституційних механізмів відносин ЄС та США з метою:

□ визначення ефективності механізмів співробітництва США та ЄС, їхньої відмінності від двостороннього формату співпраці США з окремими членами ЄС;

□ порівняння природи двох міжнародних акторів та аналізу внутрішніх чинників, що впливають на процес прийняття рішень у трансатлантичних відносинах.

Дипломатичні стосунки між США та ЄС були встановлені на першому етапі євроінтеграційного будівництва: у 1953 р. було призначено перших американських спостерігачів при Тимчасовому комітеті Європейського оборонного співтовариства та при Європейському об'єднанні вугілля та сталі (ЄОВС). Із набуттям чинності Римських угод та створенням Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Євратому у Вашингтоні було прийнято рішення про відкриття у 1961 р. в